

Oponentský posudek

Církevní předpisy v praxi na příkladu vybraných ženských klášterů českých zemí na přelomu středověku a raného novověku

magisterská diplomová práce

autorka: Mgr. Bc. Tereza Hejdová

Ústav českých dějin FF UK, 2019

Diplomová práce je založena na podrobném průzkumu dochovaného aktového materiálu ze tří různých ženských klášterů zhruba od počátku 16. století do počátku třicetileté války (s určitými přesahy). Jedná se o období, v němž se protínají nejrůznější fenomény. Řeholní instituce se potýkají s úpadkem, morálním i početním, jsou poměrně bezbranné vůči zásahům fundátorů či dalších osob přivlastňujících si zakladatelská práva, zároveň už k nim doléhají nároky tridentského koncilu a objevují se – zevnitř komunity či zvenčí – první impulsy k řeholní obnově. To mohou být ve zkratce závěry badatele, který by procházel pramenný materiál zvolený autorkou, tedy odešlou i přijatou korespondenci klášterů benediktinek sv. Jiří na Pražském hradě, cisterciacek v Pohledu a klarisek v Panenském Týnci (dochovanou zejména ve fondech: Archiv pražského arcibiskupství, Archiv českých zrušených klášterů za Josefa II., Stará manipulace Národního archivu). Autorka se však rozhodla namísto povšechné interpretace nahlížet prameny prostřednictvím osoby představené kláštera a na popsáních událostech ověřovat dosah jejích práv i povinností.

Velmi zajímavě vymezená práce je vystavěna tak, že nejprve jsou představeny vybrané ženské kláštery: krátce jsou podány pravomoci abatyše dle řehole a dějiny kláštera a jeho postavení se zřetelem k tomu, zda to nějak postavení abatyše ovlivňovalo. Následně jsou normy konfrontovány s realitou, jak je zachycena v dopisech, které abatyše psaly či (v menší míře) jim byly adresovány, či dalších dochovaných materiálech.

Za normu, jíž se abatyše řídí, považuje autorka výhradně řeholi. Pro benediktinky a cistercičky je to řehole sv. Benedikta, u klarisek Tereza Hejdová jednoznačně zvolila řeholi svaté Kláry. K tomuto výběru je třeba podotknout, že patrně nejsme schopni doložit, kterou řeholí se klarisky v Panenském Týnci řídily. Podle odborné literatury (např. Marco Bartoli, *Svatá Klára*, Praha 2001) prošel řád tak bouřlivým formováním, že byly sepsány a schváleny v průběhu velmi krátké doby, pominu-li Hugolinovy konstituce z roku 1219, čtyři řehole: řehole Inocence IV. (1245), řehole sv. Kláry (1253), řehole Bonaventury z Bagnoreggia pro klarisky v Longchamp nedaleko Paříže (1255) a řehole Urbana IV. (1263). Jde o texty, které se mezi sebou podstatně liší; Urbanova řehole nevznikla přidáním některých článků ke Klárině řeholi, jak soudí Tereza Hejdová (s. 27). Nemůžeme ale s jistotou říci, kterým textem se řídily klarisky v Panenském Týnci. Pro Urbanovu řeholi by snad mluvilo poměrně pozdní datum fundace (také je nejisté, lze se ale přiklonit ke konci 13. století, jak to učinila autorka ve své bakalářské práci, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, FF UK, 2016, s. 19). Naopak pro řeholi svaté Kláry hovoří možná filiace kláštera v Panenském Týnci z Anežského kláštera

(K. Minařík, *Klarisky v zemích Koruny české*, Sborník historického kroužku 26, 1925, s. 50-51). Klarisky z Anežského kláštera přinesly tuto řeholi do Vratislavi (klášter založen 1256), analogicky ji tedy mohly šířit i při event. dalších založeních. Jedná se však o hypotézu (Jarmila Kašpárková, *Kláštery klarisek a františkánských terciárek v českých zemích v raném novověku*, disertační práce FF UP, 2014, s. 142 a 143). Určitá opatrnost ohledně řehole užívané v klášteře v Panenském Týnci by však dle mého názoru byla vhodná.

Vedle textu řeholí již autorka nepředstavila žádné jiné normy, které by upřesňovaly či regulovaly moc abatyší nad klášterem. Bylo by více než vhodné představit, jakým způsobem omezovaly moc případné konstituce nebo stanovy. Nenašla autorka žádný text tohoto typu, sepsaný například po vizitaci nebo při pokusu o reformy, třeba i před studovanou dobou (příkladem mohou být martiniánské reformy v 15. století v minoritském řádu). Dále byly kláštery obvykle začleněny nějakým způsobem do řádové struktury, takže například abatyše cisterciáček se zodpovídala otci opatovi, který měl nad klášterem některá práva (v případě Pohledu byl tímto opatstvím Sedlec), jak to také autorka několikrát ve své práci zdůrazňuje. Přitom předpokládá, že podobně podřízeny budou i ostatní dva ženské kláštery. Bylo tomu ale skutečně tak? Našla autorka vazby benediktinek na některý z mužských klášterů téhož řádu? A jakým způsobem byly začleněny klarisky z Týnce do tehdejší minoritské provincie? Domnívám se, že znalost řádové struktury je pro práci podobného tématu nezbytná.

Oproti těmto opomenutím je další část práce zpracována mnohem pečlivěji. Je rozdělena do tří celků, první z nich popisuje správu komunity představenou, druhá starost o patronátní práva a třetí se věnuje hospodaření na majetcích a poddanským záležitostem. Ze zpracování je zřejmá důkladná znalost materiálu, čtenář napomáhá také transkripce citovaného pramenného materiálu a velkou výhodou jsou také edice dopisů některých abatyší zpracované autorkou, zveřejněné online na webových stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR. Autorka seznamuje čtenáře s jednotlivými kauzami a dokládá, že představené klášterů znaly nejen vnitřní poměry domu, ale zasahovaly i do vnější správy, byly obeznámeny s majetky kláštera i jeho právy a dovedly se aktivně zasahovat v jeho prospěch, včetně odvolání se na správná místa. Autorčina práce s prameny je velmi zodpovědná (kauzy si nedomýšlí, i když z některých je možné znát jen výsek). Její interpretace je zdařilá (např. v otázkách klauzury). O důkladné znalosti pramenů svědčí i poznámka o syntaxi dopisů, z níž autorka dovodila, že dopisy byly diktovány přímo abatyší, a lze jí připsat znalosti o klášterních záležitostech vně klauzury.

Za chybné považuji očekávání, že se abatyším dostane podpory od opata (viz závěr, s. 69 a 70), neboť dva ze tří studovaných klášterů takto podřízeny nebyly, i když je třeba souhlasit s autorčinou tezí, že se řádové vazby v této době dosti rozvolňovaly. Ovšem už jen málo prostoru se věnuje osvětlení, proč se abatyše obracely v mnoha záležitostech (a to i majetkových!) na pražského arcibiskupa. Navíc by se dalo očekávat, že abatyše bude v problematických záležitostech kontaktovat také event. dobrodince kláštera – ale o případných benefaktorech (šlechta, měšťané, s rodinnými vazbami na komunitu či bez nich) se bohužel v práci nedozvídáme vůbec nic.

Práci lze označit za čtivou, psanou téměř bez chyb a překlepů, velmi dobře strukturovanou. Prameny i literatura jsou dostatečně citovány. Snad jen bylo vhodné přihlédnout i k narativním pramenům vzniklým pro klášter benediktinek (souhrnně je uvedl například Karel

Pacovský, *Svatojiřské abatyše a korunovace českých královen*, bakalářská práce, FF UK, 2016) jako protiváhu ke kronice pohledské.

Práci Terezy Hejdové doporučuji k obhajobě s klasifikací velmi dobře.

V Praze 4. září 2019

Mgr. Jarmila Hlaváčková, PhD.